

2014.

Preporuke za poboljšanje ambijenta za žensko preduzetništvo u Crnoj Gori

Projekat realizuje:

Dokument pripremio:

Ovaj projekat finansira EU

Ovaj dokument pripremljen je uz podršku Evropske unije. Sadržaj ovog dokumenta je isključiva odgovornost Regionalne razvojne agencije za Bjelasicu, Komove i Prokletije i ni na koji način ne predstavlja stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. ŽENSKO PREDUZETNIŠTVO U CRNOJ GORI- KRATAK OSVRT NA TRENUTNO STANJE	5
3. PREPORUKE ZA POBOLJŠANJE AMBIJENTA ZA ŽENSKO PREDUZETNIŠTVO U CRNOJ GORI	6
3.1. Promovisati preduzetništvo među ženskom populacijom	6
3.2. Pojednostavljivanje procesa registracije	8
3.3. Olakšati pristup finansijama (za početak i razvoj biznisa), fiskalna i ostala opterećenja	9
3.4. Obezbijediti savjetodavne usluge za razvoj biznisa	10
4. ZAKLJUČAK	11

1. UVOD

Regionalna razvojna agencija za Bjelasicu, Komove i Prokletije je u septembru 2012. godine, u sklopu transnacionalnog programa saradnje zemalja Jugoistočne Evrope (SEE transnational cooperation programme), započela implementaciju projekta „Podrška odgovornim inovacijama u zemljama Jugoistočne Evrope“ (‘Facilitating responsible innovation in South East Europe countries–FaRIInn). Projekat se realizuje u saradnji sa partnerima iz Italije, Slovenije, Grčke, Bosne i Hercegovine, Rumunije i Mađarske.

Odgovorne inovacije su potpuno nov koncept u Crnoj Gori i ovaj projekat obuhvata analizu postojeće situacije u domenu odgovornih inovacija u sjevernom regionu Crne Gore i promociju koncepta odgovornih inovacija među relevantnim zainteresovanim stranama.

U fokusu projekta je žensko preduzetništvo, a ciljna populacija su žene iz ruralnih područja sjevera Crne Gore. One vode male biznise koji bi se mogli svrstati u kategoriju zelenog preduzetništva, a u pitanju su sljedeće djelatnosti: proizvodnja hrane po tradicionalnoj recepturi, pružanje turističkih usluga i zanatske djelatnosti (izrada suvenira i sl.).

Kako se preduzetnice suočavaju sa brojnim poteškoćama tokom registracije poslovanja, u ovom dokumentu su iznesene preporuke donosiocima odluka, kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou, a sve u cilju unapređenja ambijenta za razvoj ženskog preduzetništva u kontekstu olakšavanja i pojednostavljenja procesa registracije.

CEED Consulting iz Podgorice, istraživačka i konsalting agencija sa višegodišnjim iskustvom u oblasti razvoja ženskog preduzetništva, angažovan je za pripremu ovog dokumenta.

2. ŽENSKO PREDUZETNIŠTVO U CRNOJ GORI- KRATAK OSVRT NA TRENUTNO STANJE

Posljednjih par godina intenzivirane su aktivnosti usmjerene na razvoj ženskog preduzetništva u Crnoj Gori.

- *Realizovani su brojni projekti podrške ženskom preduzetništvu* u koje su uključeni razni akteri među kojima su: UNDP, Privredna komora Crne Gore, Institut za preduzetništvo i ekonomski razvoj (IPER), Ženska alijansa za razvoj, Unija poslodavaca, itd,
- *Uspostavljena je Nacionalna mreža mentora za žene preduzetnice*, kao dio evropske mreže mentora,
- *U toku je izrada Strategije za razvoj ženskog preduzetništva*, strateški dokument kojim će se definisati pravci razvoja u ovoj oblasti,
- *Osnovane su nekolike asocijacije/udruženja koje okupljaju poslovne žene* (Udruženje preduzetnica, Odbor za žensko preduzetništvo, „Poslovna žena“ i sl.),
- *Organizovani su brojni seminari, radionice i okrugli stolovi* na kojima su žene imale priliku da unaprijede svoja znanja i vještine, kao i da iznesu svoje stavove o problemima sa kojima se suočavaju.

Iako se intenzivno radi na poboljšanju poslovne klime, preduzetnice prevashodno pokazuju strah od registracije i obaveza koje proizilaze iz registracije; ukazuju na komplikovane administrativne procedure i nelogična regulatorna rješenja. Takođe, zamjerke upućuju na visine državnih i opštinskih poreza i dažbina, kao i na problem pristupa izvorima finansiranja usljed neposjedovanja garancija u vidu imovine koja glasi na njihovo ime. I na kraju, kao značajan problem, ističu neloyalnu konkurenciju u vidu neregistovanih biznisa iz njihove branše¹.

U Crnoj Gori je tek svako deseto² preduzeće u vlasništvu žena. Iako one čine većinu populacije (51%)³, nalaze se u nezavidnom položaju u odnosu na muškarce kada je vođenje biznisa u pitanju. Tradicionalno, ženi u Crnoj Gori je prioritetna uloga majke i domaćice, što ometa njeno značajnije uključivanje u obavljanje ekonomskih aktivnosti.

One žene koje pokrenu sopstveni biznis, obično to čine iz potrebe dopune porodičnog budžeta. Shodno tome, najčešće se upuštaju u jednostavnije biznise, manjih razmjera. Jako mali broj njih se registruje, a kao razloge za poslovanje u sivoj zoni, navode sljedeće:⁴

- komplikovane procedure i papirologija,
- izbjegavanje troškova registracije i poslovanja,
- rasterećenost od obaveza plaćanja poreza i doprinosa,
- fleksibilnost uslova za rad (rad kod kuće),
- lagodniji proces izlaska iz biznisa.

Međutim, svjesne su da poslovanje u sivoj zoni limitira mogućnosti širenja biznisa, pa su zainteresovane za proces registracije. Prema podacima istraživanja⁵, prednosti registracije se prvenstveno ogledaju u pogodnostima koje pruža radni staž i osiguranje, kao i u ekonomskim efektima koji posao većeg obima nosi za sobom. Konkretno, registracija daje mogućnost reklamiranja što proizvode/usluge čini poznatim široj populaciji i direktno se odražava na obim prodaje i visinu zarade. Nadalje, dostupnost finansijskih

¹ Rezultati istraživanja koje je sproveo Institut za razvoj preduzetništva i ekonomski razvoj (IPER), kao i zaključci nakon održanih intervjua sa preduzetnicama iz Berana, Kolašina i Mojkovca.

² Publikacija „Žene i muškarci u Crnoj Gori 2012“, Monstat

³ Monstat, Popis stanovništva 2011

⁴ Publikacija „Izazovi sa kojima se suočavaju žene preduzetnice u Crnoj Gori“, CEED – današnji IPER, 2012

⁵ Ibid

sredstava pruža mogućnost širenja i daljeg razvoja biznisa. I na kraju, nesporno je da je jedino regularan biznis prihvatljiv model ekonomskog ponašanja i da kao takav ima perspektivu održivosti, o čemu mogu posvjedočiti brojni primjeri uspješnih preduzetnica.

U namjeri da, na osnovu iskustva FaRIInn projekta, damo doprinos poboljšanju uslova za razvoj ženskog preduzetništva u Crnoj Gori, ovaj dokument sadrži set preporuka koje se odnose na postupak registracije, kako bi se što više žena uključilo u regularne privredne tokove.

3. PREPORUKE ZA POBOLJŠANJE AMBIJENTA ZA ŽENSKO PREDUZETNIŠTVO U CRNOJ GORI

Na bazi nalaza desk analize koja je obuhvatila pregled studija koje se bave tematikom ženskog preduzetništva, zatim statističkih izvještaja, pravilnika i procedura registracije djelatnosti, pripremljen je set preporuka koji je, nakon obavljenih razgovora s preduzeticama i predstavnicima relevantnih institucija (opštine, ministarstva, asocijacije preduzetnica i sl.), dodatno razrađen.

Preporuke navedene u ovoj publikaciji klasifikovane su prema oblastima na kojima, u kontekstu registracije djelatnosti i intenziviranja ženskog preduzetništva u Crnoj Gori, treba posebno raditi.

3.1. Promovisanje preduzetništva među ženskom populacijom

- *Pokrenuti kampanje usmjerene na popularizaciju ženskog preduzetništva*

S ciljem da se što više žena podstakne da razmišlja o preduzetništvu, potrebno je, kako sa lokalnog tako i sa nacionalnog nivoa pokrenuti aktivnosti u cilju popularizacije ženskog preduzetništva. U ovom dijelu je podrška medija od velike važnosti.

Organizovanjem tribina i javnih debata, tema „žene u biznisu“ bi mogla na odgovarajući način biti približena ciljnoj populaciji. Takođe, promovisanje primjera uspješnih preduzetnica iz Crne Gore je način da se motivišu žene koje razmišljaju o biznisu, a nemaju dovoljno samopouzdanja i podrške da se u njega upuste. Imajući prilike da se uvjere da su i najuspješnije crnogorske preduzetnice sasvim obične žene koje su se suočavale s poteškoćama kako obezbijediti početni kapital, kako uskladiti porodične obaveze i karijeru i sl., brojne žene sa sjevera Crne Gore, ali i iz ostalih regiona, bi se mogle pokrenuti da i one same započnu biznis.

Veliki ekonomski resurs leži u ženama u ruralnim područjima, koje se prevashodno bave poljoprivredom. Upravo su ove žene najmanje svjesne ekonomskog doprinosa koji daju svojoj porodici i zajednici kroz svoju djelatnost. Najčešće proizvodnju sira ili neku sličnu vrstu prerade na seoskom gazdinstvu doživljavaju kao redovni dio svojih kućnih obaveza, a ne kao ekonomsku aktivnost. Neophodno je poraditi na isticanju značaja uloge žene na selu kao ekonomskog potencijala. Neophodno je podržati ih u širenju njihovih redovnih aktivnosti ka nekim novim sektorima kao što je na primjer seoski turizam.

- *Organizovati tematske radionice i seminare*

U kontekstu unapređenja ženskog preduzetništva, edukacija potencijalnih i postojećih preduzetnica zauzima ključno mjesto. U tom smislu predlaže se organizovanje sljedećih radionica/seminara:

- *Preduzetništvo i osnove upravljanja biznisom* (cilj je podsticati preduzetnički način razmišljanja),
- *Postupak registracije biznisa* (kako vlada slaba upoznatost sa procedurama registracije, uputno je organizovanje ove radionice u svim opštinama sjevera Crne Gore),
- *Osnove računovodstva i poreske obaveze* (ovo je oblast koja preduzeticama može biti od velike koristi da razriješe enigmnu obaveza koje preuzimaju registrovanjem biznisa),

- *Kurs kompjuterskih vještina* (imajući u vidu trendove poslovanja i kompjuterizaciju u svim oblastima, ova obuka se nameće kao neminovnost),
- *Strukovne obuke i zanati-organizovati* prema potrebama preduzetnica (neke od njih mogu se odnositi na preradu i kandiranje voća, tradicionalne zanate i sl.),
- *Značaj udruživanja* (pojedinaca, biznisa, klasteri, kooperative i drugi oblici).

Lokalne samouprave uz podršku relevantnih institucija koje se bave tematikom ženskog preduzetništva mogu biti inicijatori za organizovanje navedenih obuka. U Bijelom Polju postoji biznis centar, u Beranama je u toku osnivanje regionalnog centra, a pored njih funkcioniše i određeni broj lokalnih biznis centara koji bi dio svojih aktivnosti mogli posvetiti ovim temama. Svakako, navedene aktivnosti se mogu realizovati uz inicijativu opštinskih sekretarijata za privredu, ekonomiju i finansije.

- *Organizovati sajmove*

Ženama sa sjevera Crne Gore vrlo često problem u dijelu plasmana predstavlja to što imaju ograničene količine proizvedenih proizvoda (mali broj grla stoke, ograničene smještajne kapacitete u seoskom turizmu, itd.). Razlozi za to obično leže u nedostupnosti izvora finansiranja, ali i nedostatku informacija o postupku deklarisanja proizvoda, uvođenja sistema zaštite (oznaka porijekla-PDO, geografskog porijekla - PGI, garantovano tradicionalni specijaliteti-TSG), uvođenja standarda i tome slično. Kako ne postoji razvijena svijest o značaju udruživanja, a uz nedovoljnu inicijativnost države i lokalne samouprave, ove žene su prepuštene same sebi i teško se snalaze u dijelu procedura koje bi, za potrebe razvoja poslovanja, trebalo ispoštovati⁶.

Iz tog razloga, sajmovi predstavljaju mjesto za povezivanje i udruživanje, za traženje partnera za dugoročnu saradnju (posebno u slučaju seoskog turizma-turističke agencije i sl.), investitora (za potrebe povećanja proizvodnje, investiranje u tehnologiju i sl.) i donatora. Pored svega navedenog, sajmovi su i dobra prilika za promociju ženskog preduzetništva, i to kroz motivaciju ženske populacije da, inspirisane primjerima svojih sugrađanki, započnu vlastiti biznis.

Ciljna populacija sajмова obuhvatala bi kako žene koje pružaju turističke usluge, tako i one koje se bave pripremom prehrambenih proizvoda i izradom rukotvorina (nakit, suveniri i sl.). Obzirom na to da postoji niz proizvoda koji tradicionalno vuku korijene iz Crne Gore, na ovaj način bi se i sačuvali zanati kojima prijete opasnost od izumiranja.

U realizaciji navedenih manifestacija, lokalna samouprava bi mogla pružiti podršku ustupanjem izložbene sale.

- *Podsticati udruživanje žena, pogotovo u sektorskom smislu*

Kako bi lakše prevazišle neke od barijera u poslovanju i imale mogućnost da se savjetuju i konsultuju jedna sa drugom, potrebno je ohrabrivati preduzetnice da se udružuju. Ovo je naročito važno za žene koje se bave sličnom djelatnošću. Na primjer, grupa žena koje se bave ručnom radinošću ili izradom suvenira će lakše podnijeti troškove i napore kada je marketing u pitanju ukoliko sarađuju jedna sa drugom. Kao grupa bi imale lakši pristup i ojačanu poziciju u pregovaranju, na primjer sa lokalnom samoupravom, ukoliko bi udružene tražile prostor u kojem bi plasirale svoje proizvode.

⁶ Problemi identifikovani na osnovu dugogodišnje saradnje Regionalne razvojne agencije Bjelasica, Komovi i Prokletije sa lokalnim preduzetnicama

3.2. Pojednostavlјivanje procesa registracije

- *Pojednostaviti administrativne procedure za registraciju preduzeća*

U toku procesa registracije djelatnosti buduće preduzetnice, posebno one koje se bave poljoprivredom i turizmom, se nerijetko suočavaju sa sljedećim problemima:

- na procesuiranje određenih dokumenata se čeka previše dugo,
- za pojedine sektore koji su novi, kao na primjer seoski turizam, službenici u lokalnim samoupravama nemaju preciznu sliku o proceduri registracije,
- dobijanje određenih potvrda je prilično otežano,
- potrebna dokumentacija sadrži neke potvrde/dokaze koji se mogu smatrati irelevantnim,
- postoji kontradiktornost između nacionalnih i lokalnih propisa, i sl.

Kako bi se smanjile administrativne barijere i olakšao proces registracije, sugerije se sljedeće:

- ukinuti potrebu prilaganja dokaza o obrazovanju u turizmu kod dozvole za rad za ugostiteljske objekte (obzirom na to da za pokretanje biznisa nije neophodno određeno obrazovanje) i kopije lične karte (obzirom da u dokumentaciji postoji JMBG),
- proceduru prenosa vlasništva nad nepokretnostima učiniti fleksibilnijom, obzirom da je fizičko prisustvo svih zakonskih nasljednika u nekim situacijama (boravak u inostranstvu i sl.) na duži vremenski rok neizvodivo,
- razmotriti mogućnost izdavanja univerzalne saglasnosti na nivou svih, a ne od svake inspekcije zasebno. Na ovaj način bi se doprinijelo pojednostavljenju procedure registracije djelatnosti.

- *Posebnu pažnju posvetiti jasnoći procedure i lakoći registracije u sektorima koji su najinteresantniji za razvoj ženskog preduzetništva*

U svim opštinama sjeveroistočnog dijela Crne Gore koje su pretežno ruralne, prerada poljoprivrednih proizvoda i seoski turizam predstavljaju sektore u kojima žena ima najvažniju ulogu⁷. Kako bi se njihove aktivnosti podržale, i kako bi im se olakšao put ka tržištu kao legalnim i registrovanim akterima, neophodno je da se na nivou lokalnih samouprava i savjetodavnih službi posebna pažnja posveti ovim sektorima, da se informacije rašire po terenu, te da procedure budu jasne i ne pretjerano komplikovane.

- *Smanjiti/ukinuti određene takse*

Predlaže se da se lokalna administrativna taksa: dokaz o uplati 5€ za zahtjev ukine. Navedeno važi za sva uvjerenja, rješenja i odobrenja koja izdaje opština, jer se pored svih ostalih taksi koje je potrebno platiti, navedena taksa smatra suvišnom.

- *Osnovati one stop shop-ove u svim opštinama*

Upoznatost građana s procedurama registracije je na niskom nivou. Konkretno, žene sa sjevera uglavnom nijesu upućene u to kome je sve potrebno da se obrate za savjete. Često se dešava da zbog nedovoljno informacija i predubjeđenja da je registrovanje previše komplikovano, te da iziskuje previše vremena (koje one tokom sezone - usljed previše radnih obaveza, nijesu u mogućnosti da izdvoje i obidu sve potrebne institucije), one angažuju osobu koja za određenu novčanu nadoknadu, postupak registracije obavi umjesto njih.

⁷ Konstatacija navedena na bazi procjene stanja na terenu, obavljene od strane predstavnika Regionalne razvojne agencije Bjelasica, Komovi i Prokletije

Da se buduće preduzetnice ne bi dodatno finansijski opterećivale, sugeriše se osnivanje *one stop shop* (šaltera) kako bi se na jednom mjestu dobile sve potrebne informacije o postupku registracije i omogućilo predavanje svih potrebnih dokumenta.

Obzirom na to da su opštine prvo mjesto susreta preduzetnice i poslovnog okruženja, dalja preporuka je da se osoblje iz opštine koje radi u *one stop shop*-u dodatno obuču/informiše kako bi pružalo potpune i tačne informacije.

- *Proceduru registracije i potrebne obrasce učiniti dostupnim u elektronskoj formi*

Kako većina opština sa sjevera Crne Gore na svojim web sajtovima nema dostupne on-line obrasce za registraciju, u cilju ubrzavanja postupka pribavljanja potrebne dokumentacije neophodno je poraditi na sadržajnosti web prezentacija opština.

Sugeriše se da sve opštine na svojim web prezentacijama postave spisak potrebnih dokumenata za registraciju koji se mogu preuzeti u elektronskom obliku. Pored prikaza svih dozvola i licenci koje organizacione jedinice opštine izdaju, potrebno je navesti i ostale detalje o proceduri njihovog dobijanja (iznosi za uplatu, broj žiro računa, vrijeme potrebno za obradu zahtjeva i sl.). Ista sugestija važi i za resorna ministarstva (Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Ministarstvo održivog razvoja i turizma) i ostale službe koje izdaju obrasce potrebne za registrovanje poslovanja.

U slučaju izmjena u proceduri registracije, iste je potrebno obuhvatiti uz redovno ažuriranje web prezentacija opština/ministarstava. Takođe, na web prezentacijama opština i spomenutih ministarstava je potrebno uvrstiti informatore o proceduri registrovanja biznisa.

- *Smanjiti učešće sive ekonomije kroz jačanje svijesti o prednostima registracije poslovanja*

Kako je u domenu ženskog preduzetništva poslovanje u sivoj zoni u velikoj mjeri zastupljeno, potrebno je staviti akcenat na neophodnost procesa registracije, jer su koristi od nje višestruke:

- *za preduzetnice*-registracija omogućava pristup finansijskim sredstvima, realizaciju marketinških aktivnosti, strateški pristup poslovanju uz mogućnost značajnijeg širenja poslovanja, mogućnost umrežavanja s ostalim privrednim subjektima iz branše i sl.,
- *za lokalnu samoupravu i državu*-znači širu bazu poreskih obveznika,
- *za potrošače*-sigurnost da dobijaju domaći, adekvatno pripremljen i testiran proizvod.

Lokalne samouprave uz podršku relevantnih institucija koje se bave tematikom ženskog preduzetništva mogu biti nosioci aktivnosti usmjerenih na jačanje svijesti ženske populacije o prednostima registracije.

- *Ostvariti veću koordinaciju između ministarstava i lokalnih samouprava*

Veća koordinacija ministarstava (zajedno s pripadajućim službama) i lokalnih samouprava doprinijela bi olakšavanju procesa pribavljanja potrebne dokumentacije za registraciju poslovanja.

3.3. Olakšati pristup finansijama (za početak i razvoj biznisa), fiskalna i ostala opterećenja

- *Kriterijume za kreditiranje prilagoditi potrebama preduzetnica*

Obzirom da se žene sa sjevera obično opredjeljuju za pokretanje manjih biznisa, te da se iznosi kredita koji su im potrebni kreću u okvirima od najviše par hiljada, kriterijume u smislu minimalnog iznosa traženog kredita potrebno je značajnije korigovati.

Linija za preduzetnice kod Investiciono razvojnog fonda (IRF), kao i linija za korisnike MIDAS granova predviđa minimalni iznos od 10.000€, što je prilično visok iznos za trenutne prilike na sjeveru, te se sugeriše smanjenje skale na 2.000€.

- *Osnovati garantni fond na nivou opština*

Nosioci vlasništva nad nepokretnostima u Crnoj Gori su pretežno muškarci. Barata se podatkom da svega 6% vlasništva glasi na žene. Navedeno predstavlja ključnu barijeru za obezbjeđivanje garancije ukoliko žena želi pokrenuti biznis uz kreditno zaduženje. Stoga se sugeriše da lokalne samouprave osnuju fond opredijeljen za pružanje garancija za kredite koje uzimaju preduzetnice.

- *Uvesti olakšice za start-up biznis*

Neizvjesnost poslovanja je nešto sa čime se žene koje odluče da se upuste u biznis neminovno suočavaju. One ne mogu unaprijed da procijene da li će prihodi koje generiše biznis biti dovoljni da se pokriju izdaci i obezbijedi solidan mjesečni budžet. Iz tog razloga bi im koristila mogućnost da određeni period plaćaju simbolične iznose poreza i dažbina, dok se biznis ne bi razvio. U tom smislu se predlaže uvođenje prelaznog perioda (pola godine-godinu) za povlašćene poreske stope za preduzetnice.

- *Osnovati biznis inkubatore na sjeveru Crne Gore*

Pored poreskih olakšica, početnicama u biznisu bi bili korisni i ostali vidovi podrške kao što su povoljni uslovi za iznajmljivanje poslovnog prostora, niže cijene komunalnih usluga i sl. što bi se moglo obezbijediti kroz osnivanje biznis inkubatora.

U Beranama je u toku osnivanje regionalnog biznis centra sa biznis inkubatorom, pa bi prioritarna grupa za korišćenje ovih pogodnosti trebale biti žene u biznisu.

3.4. Obezbijediti savjetodavne usluge za razvoj biznisa

- *Intenzivirati koncept mentorstva za preduzetnice*

Nacionalna mreža mentora za žene preduzetnice u Crnoj Gori⁸ uspostavljena je 2012. godine i tada se pokazalo da je koncept mentorstva jedan od preferiranih formi podrške preduzeticama koje su na početku svoje biznis karijere. Vođene iskustvom i savjetima mentora sa dugogodišnjom poslovnom karijerom, preduzetnice su dobile na samopouzdanju, usvojile brojna praktična znanja i vještine. Stoga se preporučuje intenziviranje ovog koncepta na sjeveru Crne Gore, uz učešće većeg broja aktera.

- *Imenovati službenika u lokalnim samoupravama koji bi aktivno radio na razvoju preduzetništva*

Predlaže se da lokalne samouprave imenuju službenika (iz sekretarijata za privredu/preduzetništvo) koji bi bio zadužen za distribuciju informacija potencijalnim korisnicama o postojećim programima i mjerama podrške i bio na raspolaganju za pružanje savjetodavnih usluga u određenim terminima u toku radne nedjelje. Pored navedenog, predlaže se i aktivniji rad službenika na terenu (posjete selima, mjesnim zajednicama, postavljanje informacija na oglasnim tablama i organizovanje sastanaka u selima kada se, na primjer, raspiše poziv za podršku ženskom preduzetništvu i sl.) jer nerijetko informacije

⁸ Nacionalna mreža mentora za žene preduzetnice u Crnoj Gori osnovana je u sklopu istoimenog projekta koji je realizovao Centar za preduzetništvo i ekonomski razvoj - CEED (današnji IPER), u saradnji sa Privrednom komorom Crne Gore, a uz finansijsku podršku Evropske komisije.

ostanu samo u kancelarijama službenika ili dođu samo do pojedinih korisnika. Asocijacije žena bi takođe trebale biti aktivnije u ovom domenu.

Preporuka je nastala iz potrebe da žene iz ruralnih područja nemaju svakodnevno pristup internetu i drugim izvorima informisanja, te ostaju uskraćene za informacije o raspoloživim grantovima, seminarima, sajmovima i ostalim šansama za razvoj biznisa.

4. ZAKLJUČAK

Kako je razvoj ženskog preduzetništva u Crnoj Gori u velikoj mjeri ograničen stavom da je registrovanje djelatnosti suviše zahtjevan, skup i komplikovan proces, te da je pristup finansijama za započinjanje i razvoj biznisa za prosječnu Crnogorku prilično otežan, a doda li se tome i evidentan problem slabe informisanosti o dostupnim mjerama podrške i neadekvatna poslovna znanja i vještine, usvajanje i postupanje po gore navedenim preporukama bi moglo u značajnijoj mjeri popraviti trenutno stanje na polju preduzetništva u čijoj su pozadini pripadnice ženske populacije.

Obzirom na njihov udio u populaciji, kao i temeljnost, opreznost i odgovornost s kojom pristupaju poslovanju, smatramo da žene predstavljaju značajan potencijal za razvoj crnogorske privrede.

Regionalna razvojna agencija za Bjelasicu, Komove i Prokletije pokriva sjeveroistočni dio Crne Gore i 6 opština u tom regionu: Kolašin, Mojkovac, Bijelo Polje, Berane, Andrijevicu i Plav. Osnovana je u decembru 2009. godine, uz podršku Austrijske razvojne agencije (ADA) i na inicijativu lokalnih partnera. Misija Regionalne razvojne agencije je ubrzan razvoj regiona Bjelasice, Komova i Prokletija i 6 opština unutar regiona, kroz blisku saradnju svih interesnih grupa u javnom i privatnom sektoru, povećanu absorpciju EU fondova i stvaranje mogućnosti za nova radna mjesta i povećane prihode kroz razvoj sektora turizma i poljoprivrede, saglasno sa nacionalnim i lokalnim strateškim razvojnim planovima. Agencija ima dvije kancelarije u regionu, u Beranama i u Kolašinu. Za više informacija posjetiti web sajt: www.bjelasica-komovi.me

CEED Consulting je vodeća kompanija u oblasti poslovnog savjetovanja u Crnoj Gori. Svojim uslugama pomaže klijentima da poboljšaju svoje poslovanje, dalje razviju i unaprijede svoj proizvod i uslugu i izađu u susret potrebama svojih klijenata i potrošača. Integrisanim uslugama u oblasti razvoja biznisa i upravljanja projektima, obezbjeđuje rješenja za otpočinjanje i rast poslovnih aktivnosti u Crnoj Gori. Primjenjujuću međunarodne standarde poslovanja, CEED Consulting se oslanja na svoje poznavanje lokalnog tržišta kako bi razvio jedinstvena rješenja zasnovana na tačnim i pravovremenim informacijama. Za više informacija posjetiti web sajt: www.ceed-consulting.com